

*Gyngehest frå Opstad arbeidshus. Foto: Olav Garborg.
Anne-dokke frå Lærdal. Foto: * Lærdal Medical.*

DUKKER OG KOPPESTELL FOR BØRN

Leketøy fra Egersund Fayancefabrik

VILHELM FEYLING

Koppestell

«Mor, kan jeg be Marit og Kari til meg imorgen til et lite selskap? De er så forvetne på å se det nye steintøyet mitt.»

Eva ser ivrig på moren. Hun har nettopp blitt 9 år og fått oppfylt sitt store ønske: et koppestell for barn med nisser og dyr og barn som leker sammen.

«Ja, det skal du gjøre», svarer moren, «men du kan jo invitere fem venninner. Der er seks kopper i serviset ditt. Jeg koker kakao, og du kan steke mange bitte små lapper og ha jordbærsyltetøy.»

«Da vil jeg dekke bordet med den nye duken jeg broderte i håndarbeidklassen», sier Eva. «Å, som jeg gleder meg.»

Det var nok mange småjenter rundt om i landet som skrev barneservise på toppen av sin ønskeliste til jul eller fødselsdager. I mange år laget Fayancefabrikken i Egersund steintøyserviser for barn. Johan Feyer, grunnleggeren av fabrikken, var svært opptatt av forholdene i samfunnet. Han var nok av den meningen at barn burde ha sine egne kopper, tallerkener og fat, til glede og nytte.

Han startet sitt potteri for brunt steintøy i 1847. I 1867 ble produksjonen lagt om til hvitt steintøy, og utvalget av serviser og enkle deler ble ganske omfattende. Allerede i 1870 kommer det inn i pris-katalogene «Kaffe- og Thestel for Børn».

Dette serviset bestod av: 1 kaffekanne, 1 te-kanne, 6 par kopper, 6 asjetter, sukkerkopp og

fløtemugg. Det ble levert to fasonger: Glatt og Portland, hver i to størrelser. Tekannen rommet 1/8 eller 1/16 pott. Kaffekannen 1/8 eller 3/16 pott. I den eldste katalogen er alle rommål angitt i pottes. 1 pott var ca. 1 liter.

Serviset ble solgt hvitt eller dekorert, i flere prisklasser. Der var bilder av barn trykket i svart fra graverte kobberplater. Der var linjer i gull og/ eller diverse farger, og en kunne få sitt navn malt i emalje på alle tingene.

Den største tekannen kostet i hvitt: 5 ort og 12 skilling (omregnet kr. 4.40) pr. dusin (12 stk). Dette var pris til kjøpmann. Den dyreste utgaven med eget navn og gull kostet 12 ort (kr.9,60) pr. dusin.

I 1890 kommer «Bordstel for Børn» i produksjon. Bordstellet bestod av flate og dype tallerkner, fat med og uten lokk, suppeterrin, sausebolle og frukt vase. Det tilbys flere sorter dekor.

Servisene med mønster i farger av barn i lek med nisser og dyr ble meget populære og en god salgsartikkel. Det ble også dekorert med vanlige mønstre som på «voksent stentøy». Mange årganger av barn har frydet seg over å bruke sitt eget kaffe- og middagsstell. Festligere og muntre barnetegninger kan vel neppe finnes. Her marsjerer barn, napoleonshatt på hodet, selvlaget flagg, spade på skulderen, morens paraply, dukke på armen. En lang rekke tett arm i arm, lek med hunder og katter. Nisser på skøyter og nisser på ski med ekorn på ryggen. Nisser på kjelke med kråke foran, og nisser som mater katt og hare. Gutter som slåss og en ørliten baby i barnestol. De fleste av disse barnene og nissene var tegnet og gravert på kobberplater av fabrikkens store kunstner, Andreas Ollestad.

I 1920-årene er modellene, formen, og dekoren uforandret. Nytt er at det er kommet «Vaskestell

for barn»: Vannmugge, vannfat, såpeskål, tannbørstesål og nattpotte, alt i forminsket format av de voksnes vaskestell. Prisen for alle tre stell til sammen: Kaffe- Bord- og Vaskestell var kr. 2,60 for hvitt og kr. 5,40 for det fineste (til kjøpmann).

I begynnelsen av 1930-årene ble utvalget av dekorer på barnestellene utvidet, men de gode gamle nissene og barn i lek var stadig like populære og bestselgere. I 1937 -39 tas i bruk amerikanske tegnefilmfigurer: Mickey Mouse, Snehvitt og de syv dvergene, Donald Duck og forskjellige nye barne- og dyrebilder.

Krigen i 1940 – 45 gjorde slutt på Fayancefabrikkens produksjon av barnestell. Senere år ble det igjen laget endel tallerkner, krus og skåler beregnet for barn, med søte bilder av katter, haner, sirkusfigurer m.m., men ikke komplette barnestell.

I våre dager er de gamle barnestellene fra Egersund blitt ettertraktede samleobjekter for voksne og betales med stadig stigende priser. De gir minner om barndommens sorgløse, glade tider.

Dukker

Dukker er en miniatyrfremstilling av mennesker. Langt tilbake i tiden ble de laget nokså primitivt av forskjellige materialer og hadde gjerne en religiøs eller magisk betydning. De forestilte mest voksne personer. Fra middelalderen av er de kjent som leketøy. De kunne være nøyaktig utført med klær som avspeilte skiftende moter og stilarter, naturalistiske kopier av voksne eller barn.

Som leketøy for barn ble de brukt sammen med miniatyrtugaver av husgeråd. Det ble laget dukkehus, senger, møbler, dukkevogner o.l. Dukkene ble utført i tre, voks, stoff, pappmasje eller porselen, i våre dager gummi og plast.

Koppestel som ble produsert fra 1890. Andreas Ollestad laget dekoren.

Dukkehodene til venstre ble produsert fra 1890-årene. De tre hodene til høyre er karakterdukker, laget av Teodor Friestad i 1920-årene.

*Foto: Jonn Michael Dancke * Dalane Folkemuseum.*

Kaffe- og Theservicer for Børn,

bestaaende af: 1 Kaffe-kande, 1 Thekande, 6 Par Kopper, 6 Asjetter,
1 Sukkerlosp og 1 Flødenarbebe.

hvide	2,57
malade (linjerede)	3,10
trykte	3,45
ensfarvede Emaljelinjer	3,80
flerfarvede Emaljelinjer	4,20
stofferede (Nisse-Mønster)	5,20

Pris pr.
Service.

Pris pr.
10 Stkr.

5 Tom.

13 Cm.

Bordstelvarer for Børn.

Tallerkener, hvide	1,00
trykte eller ensfarvede Emaljelinjer	1,40
flerfarvede Emaljelinjer	1,60
stofferede (Nisse-Mønster)	2,10

Flade Fade, hvide	2,50	2,00
trykte eller ensfarvede Emaljelinjer	3,70	3,20
flerfarvede Emaljelinjer	4,30	3,70
stofferede (Nisse-Mønster)	5,30	4,70

Laagefade med Laag, hvide	5,30
trykte eller ensfarvede Emalje- linjer	7,90
flerfarvede Emaljelinjer	8,50
stofferede (Nisse-Mønster)	10,50

Laagefade uden Laag, hvide	2,70
trykte eller ensfarv. Emaljelinjer	3,70
flerfarvede Emaljelinjer	4,50
stofferede (Nisse-Mønster)	5,50

Suppetariner, hvide	11,00
trykte eller ensfarvede Emaljelinjer	14,00
flerfarvede Emaljelinjer	17,00
stofferede (Nisse-Mønster)	21,00

7 6

Tom. Tom.

20 17

Cm. Cm.

Bordstelvarer for Børn.

Sauceboller, hvide	3,20
trykte eller ensfarvede Emaljelinjer	4,00
flerfarvede Emaljelinjer	5,00
stofferede (Nisse-Mønster)	5,50

Frugtvaser, hvide	5,00
trykte eller ensfarvede Emaljelinjer	7,00
flerfarvede Emaljelinjer	9,00
stofferede (Nisse-Mønster)	11,00

Pris
pr. 10 Stkr.

Dukkeheder.

Glasserede, Størrelse No. 1	3,00
" " " " 2	3,50
" " " " 3	4,00
" " " " 4	4,50
" " " " 5	5,00
" " " " 6	5,50

Kigsekugler.

(18 Indretninger.)

Malede, No. 1	8,00
" " " " 2	10,00
" " " " 3	12,00

Pris pr.
1000 Stkr.

Toiletskaaler.

Runde. Bøjleform, stofferede (forskjellige Mønstre)	5,00
---	------

Runde, paa Fødder, stofferede (forskjellige Mønstre)	5,00
--	------

Aflange, med Hank, stofferede (forskjellige Mønstre)	5,00
--	------

Pris
pr. 10 Stkr.

Priskurant fra 1899.

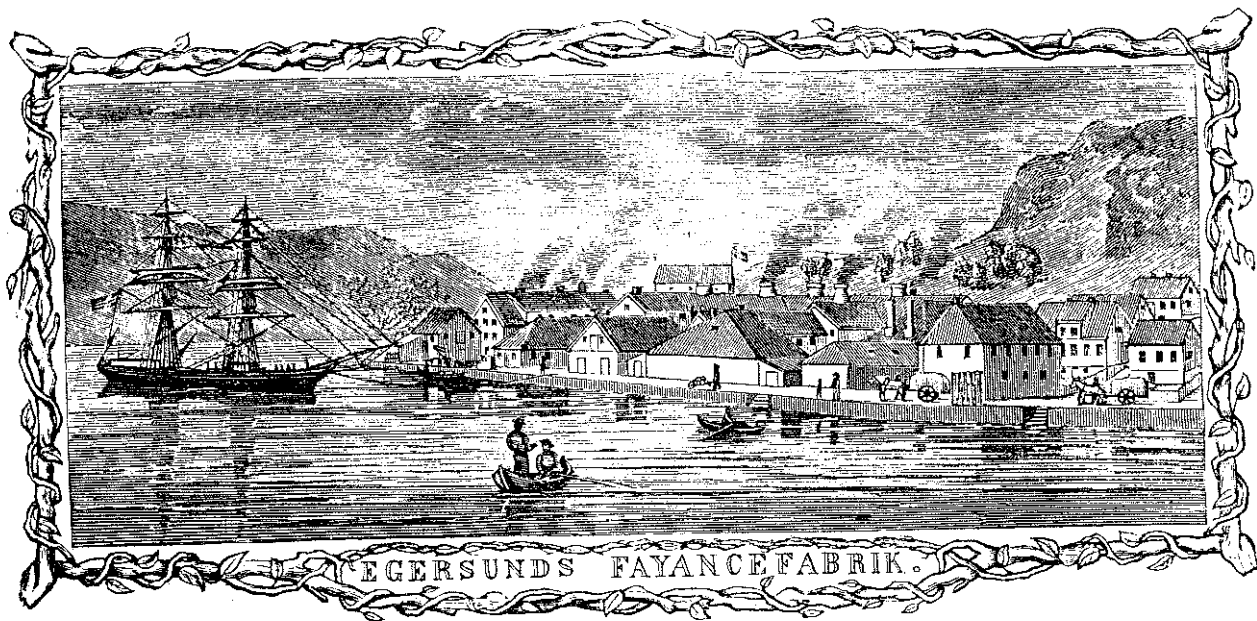
Kigsekugler.

No. 1, malede	8,00
" " 2, "	10,00
" " 3, "	12,00

Pris
pr. 1000
Stkr.

Priskurant fra 1885.

Illustrasjon fra priskuranten i 1874.

De ble rikelig utstyrt med klær som kunne tas av og på. Det var mest jenter som lekte med dukker. Leken kunne, foruten å gi glede og underholdning, også ha en oppdragende virkning. Omsorg og stell ble en innføring i de voksnes liv. En dukke kan være til trøst i vanskelige stunder, den kan gis betroelser og føres samtaler med.

Vakkert malte dukkehoder av porselen var det fineste og det dyreste. I steintøy kunne de lages atskillig billigere.

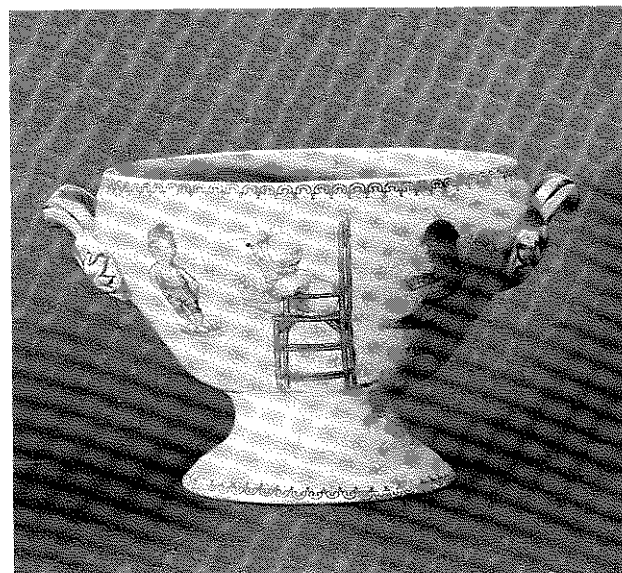
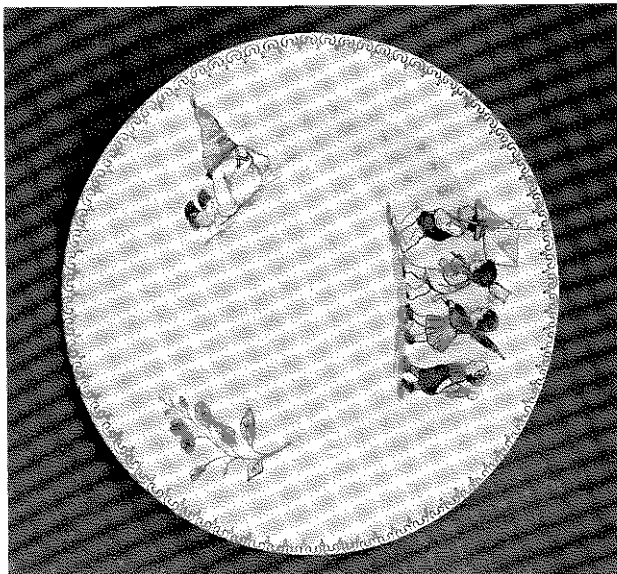
Fayancefabrikken i Egersund begynte i 1890-årene å produsere dukkehoder. De ble solgt glaserste, hvite eller malte, til en langt lavere pris enn de utenlandske porselenshodene.

Nå kunne folk selv lage kropp og sy klær etter ønske og dyktighet.

Den første tiden ble det produsert 6 størrelser, fra 7 cm. til 12 cm. høyde. Prisen var kr. 6,00 for de største og kr. 2,50 for de minste, pr. 10 stk. (pris til kjøpmann). Senere kom det flere, det største var 15,5 cm. høy. Det ble laget både jente og gutteholder. En er ikke helt sikker på hvem som modellerte hodene, det gjettes på Andreas Ollestad.

Senere, i 1920-årene, ble det laget endel nye holder, modellert av Theodor Friestad, kunstnerisk leder på fabrikken. Til forandring fra de gamle, vakre ansiktene, ble det «karakter» fjes med forskjellige uttrykk. I alt ble det nå laget 16 forskjellige holder.

Egersund Sanitetsforening startet i 1924 Egersund Dukkeindustri. Fayancefabrikkens dukkehoder ble brukt. Det ble laget over 20 dukker i

*Dekoren til begge disse servisene er laget av Andreas Ollestad.
Foto: Jonn Michael Dancke * Dalane Folkemuseum.*

forskjellige drakter og størrelser. Her var skigutter og -jenter, eskimoer, kaffekoner, skrikerunger, bunadsdukker, sykepleier, mann og kone, matros-er, dukker i selskapsklær og i oljehyre m.m.

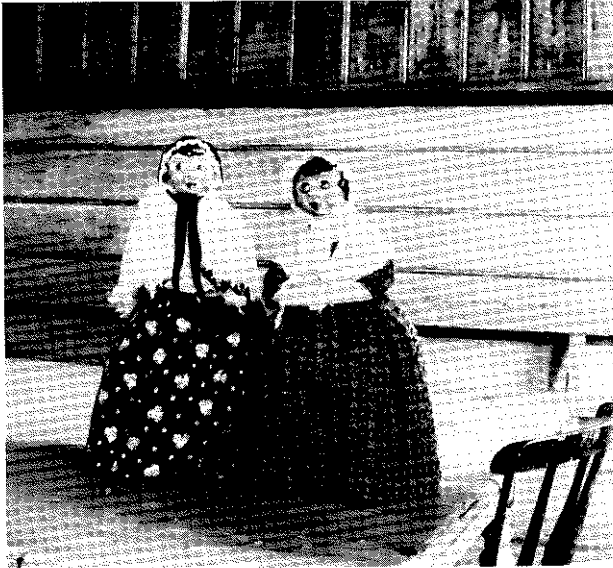
Kroppene ble sydd av bomullslerret og stoppet med sagflis. Deretter ble de malt med en spesialmaling for å holde fasjonen og gjøre kroppen stivere. De største dukkene var 55 cm. høye.

For det meste sydde Sanitetsforeningens medlemmer kropp og klær på arbeidsmøtene. Endel kropp ble sydd hjemme mot betaling, men time-lønnen ble nok ikke stor. Pr. dukke kr. 2,50 for de store og kr. 1,00 for de små. Foreningens dukker ble mønsterbeskyttet. Egersund Dukkeindustri deltok på flere landsomfattende utstillinger og fikk både gullmedalje (jubileumsutstillingen i Stavanger i 1925), og diplomer. Mange dukker ble solgt til andre sanitetsforeninger rundt om i landet, og ble loddet ut ved basarer. Det ble også levert dukker til husflidsutsalg for salg mot provisjon.

Dukkeproduksjonen ble satt igang for å skaffe Sanitetsforeningen midler til eget hus. Det fikk de også realisert, en stor vakker bygning med folkebad.

Fayancefabrikken avsluttet produksjonen av dukkehoder i løpet av 1930-årene, men takket være en stor lagerbeholdning kunne det kjøpes dukkehoder i flere år etter krigen.

I 1989 fikk Egersund Husflidslag ideen å ta opp igjen produksjon av dukker. Laget kontaktet Sanitetsforeningen og Fayancemuseet for å få mest mulig opplysninger fra gamle protokoller, bilder og annet stoff om dukkeindustrien. Fayancemuseet hadde gamle kataloger, prislistor og endel originale dukkehoder. Fayancefabrikken innstillet sin virksomhet i 1979. Støpeformene til dukke-

Et udvalg av Egersund Sanitetsforening sine dukker. Øverst til venstre: «Skrikerunger» og nederst diverse «Kaffekoner». Foto: * Bibbi Rasmussen.

*Egersund Husflidsforening startet prosjektet «Fayancedukken» i 1990, med disse to som de første dukkene.
Foto: Jonn Michael Dancke * Dalane Folkemuseum.*

hodene ble da gitt til Egersund Terracotta og Keramik, den eneste bedriften i dette slag i Egersund nå. Det ble satt i gang ny produksjon, uglaserte og hvitglasserte hoder.

Husflidslaget ville ikke kopiere Sanitetsforeningens dukker. De laget nye, foreløpig tre modeller: en pike og en gutt i matrosklær og en mindre pike i kjole. Dukkene er stappet med ull og har en forseggjort utførelse. Hodene blir malt ved Gruen Dekor og Porselen i Egersund. De er tenkt laget i

et begrenset antall. Blir det vellykket kan det komme på tale å fortsette med andre modeller.

I flere generasjoner har dukker vært et kjært leketøy for barn. I vår generasjon er dukkene blitt mer og mer avanserte. De kan skrike, til og med snakke, blunker med øynene, kan gå og kan væte seg. En kan nok spørre seg om mekanikken og elektronikken i dukkene ødelegger noe av fantasien barn fikk utvikle i lek med de enkle gammel-dagse?

Vilhelm Feyling

Knytt til Fayancemuseet i Egersund.

Adresse: Dalane Folkemuseum, Slettebø, 4370 Egersund.